

Bosanska partitokracija

Uvod

Če izhajamo iz dejstva, da so na področju nekdanje Jugoslavije dejansko vzpostavljeni režimi partitokracije, v članku podajamo nekaj osnovnih elementov, ki lahko vstopijo v pojem partitokracije ter določamo njene socialne in politične vsebine. V tem smislu govorimo o režimih partitokracije, fenomenu kleptokracije in političnih satelitov. V zaključnih premislekih razpravljamo o vprašanju: obstaja zdravilo za politično bolezen, ki se imenuje partitokracija?

V diagonalnih opisih strankarske realnosti lahko zatrdimo, da so na področju nekdanje Jugoslavije dejavne tudi stranke boljševiškega tipa. Prav te v postsocialističnem tranzicijskem obdobju vzpostavljajo partitokratski red. V eni izmed kritičnih analiz Supek denimo zatrjuje: »Res je, da je uveden večstrankarski sistem, toda stranke na oblasti in v opoziciji so večinoma zadržale prejšnji boljševiški način delovanja, saj obvladujejo celotno družbo, članstvo pa podrejajo vodstvu ali voditelju« (Supek, 2003,a). Tudi ob neki drugi priložnosti bo Supek v še bolj radikalni formulaciji izpostavil diagonalno stališče: » ... partitokracija želi nadzirati in kontrolirati vse oziroma celotno družbo, kar je tipično za boljševiški način vladanja. Danes so vse glavne stranke boljševiškega tipa. Njihovo vodstvo je trdno, članstvo pa ubogljivo. Družbi vladajo tako, da postavljajo svoje ljudi v kmetijstvu, izobraževanju, kulturi, športu. Za razvoj demokracije in civilne družbe je seveda to povsem zgrešeno, s tem pa je izgubljen celotni razvoj« (Supek, 2003). Iz Supekove kritične percepcije lahko razberemo, kako se režim partitokracije smatra za del postsocialističnih strank boljševiškega tipa. Lahko pa ne sledimo tej radikalni tezi: lahko govorimo o postsocialističnih strankah kot o strankah, ki v preparativnih oblikah vlečejo in znotraj sebe reproducirajo boljševiški način razmišljanja in to na tak način, da ponavljajo najslabše stvari iz tradicije komunističnih strank (o tem ponavljanju govorimo obširneje v naši knjigi *Ideja bosanskega naroda in druge teme*, 2008.)

Ne glede na to, če govorimo v umirjenem tonu in poudarjamo koncept ponavljajočega, ali pa govorimo o resnosti strank boljševiške identitete, je nedvomno res sledeče: postsocialistične stranke promovirajo in uveljavljajo partitokracijo. Zato seveda ni slučaj, da se v retoriki kritične-

ga in demokratičnega javnega mnenja in v emancipacijskih, ne pa konformistično naravnanih družbenih vedah poudarja, kako so v državah na področju nekdanje Jugoslavije, v večji ali manjši meri, namesto resnično liberalno demokratičnih režimov vzpostavljeni partitokracijski redi. Če orišemo takšne, velikokrat konvencionalne ugotovitve o naravi postsocialistične oblasti, se v takšni retoriki tudi ugotavlja, kako delujejo partitokracijski politični režimi in partitokracijske oligarhije, to je ta ali ona, sramotno partitokracijska država. Državno oblast posedujejo nesposobne partitokracijske koalicije, vlada celo partitokracijski terorizem, vladajo partitokratski biroji kot paralene vlade, oblast temelji na iznakaženi partijski logiki, figurira se na način partitokratskega vladanja družbi, dogaja se partitokratski pohod na državo, prihaja priliznjena partitokracija, to je priliznjena partitokratska diktatura in podobno.

Tukaj je torej obrazložitev. Na kaj pa mislimo, ko govorimo o partitokraciji? Že Supek nam je nakazal eno od pomembnih določb partitokratskih režimov: želja strank po obvladovanju, s pomočjo nadziranja – celotne družbe. Kmalu bomo k temu dodali tudi druge njegove določbe.

Kaj je strankokracija ?

Naj poudarimo, da so stranke bile in ostale eden nosilnih stebrov predstavniške, parlamentarne demokracije v evroatlantskem svetu. Po našem mnenju (ki se v tem problemskem kontekstu razumljivo ne more povsem razčleniti) postmoderne doktrine, ki slavnostno razglašajo, da je nastopilo obdobje postpolitike, saj naj bi med drugim prišlo do zgodovinskega konca strank in njihovih tradicionalnih delitev na levico in desnico, nimajo stvarne podlage. Za politično realnost evroatlantskih demokracij so ustreznejše teorije, ki govorijo o novi iznajdbi političnega (Beck, 2001), o transformaciji političnega (Meyer, 2003) oziroma o transformaciji, ne pa izginotju samih političnih strank (Beyme, 2001; Bobbio, 1998.).

V tem pogledu tukaj vzniknejo ključna vprašanja: kje so meje strankarskih posredovanj v družbo in politiko; ali in kje so ustavne, pravne, demokratične in moralne meje oblikujočih in posredujočih namer strankarske volje? S temi vprašanji se odpira področje identifikacije relevantnih atributov strankokratskega režima.

Ta se nahaja v državah t.i. postsocialistične tranzicije, kjer je prevladujoča oblika vladavine. To je oblika sprevračanja demokratičnega etosa, na katerega se sklicuje, v resnici pa ga kompromitira in izkrivlja. Demokratične institucije sicer obstajajo, vendar so le pravni in formalni okvir, dekoracija in okolje izvrševanja strankokratske politike. Paradoksalno je, da se z večanjem strankarskega pluralizma zvišuje tudi možnost za priključitev koalicijske strankokracije. Poučen primer je opis strankokratskih režimov oblasti na postsocialističnem področju nekdanje Jugoslavije. Če izhajamo iz dejstva, da »je strankokracija sofisticirana oblika izkrivljene in zlagane demokracije« oziroma iz tega, da se strankokracija »maskira pod imenom demokracije in se sklicuje na demokratična načela« in se pri tem, v formalnem smislu, odvija skozi demokratične procedure in prakticira v demokratičnih institucijah, lahko v tem eseju ločimo dva prevladujoča tipa strankokracije: »strankokracija kot odklon (odklonska strankokracija) in strankokracija kot skupnost (sestavna demokracija). Odklonska demokracija se pojavi kot določeno odstopanje ali odklon znotraj demokratično konstituirane oblasti. Urejene demokratične ureditve se dejansko ne morejo uspešno kosati s problemom odklonske demokracije, in to ne samo v primerih, ko se ta pojavlja v prehodni in omejeni obliki, temveč tudi takrat, ko dobi izrazito ostro obliko ali pa se ustali kot kronična slabost demokracije. V nasprotju z odklonsko pa je sestavna demokracija

deviantni, nedemokratski način vladavine, v kateri so samoumevni strankokratsko konstituiranje (raven dejanske legitimnosti), strankokratsko delovanje (raven legalnosti) državne oblasti in izguba odnosa do splošne blaginje (raven moralne legitimnosti)» (Čović, 2004: 188).

Ob tem razlikovanju Čović namesto prevladujočega konvencionalnega pojma tranzicije uvede tudi koristen, spoznavno produktiven pojem postkomunistične kaotizacije družbe kot humusnih tal za nastanek, utrditev in reprodukcijo strankokracije. Odtod tudi nadaljuje: »Glede na to, da se sestavna demokracija lahko uspešno razvija samo v demokratično pomanjkljivih ali pa demokratično porušenih državah in družbah, so se v obdobju postkomunizma v širokem krogu kaotiziranih držav vzpostavili idealni pogoji za strankokratske ureditve. V samem začetku so se partitokracije, ki so se začele oblikovati v postkomunističnih državah, posluževale ideologema »tranzicije«; od tu so na hitro izvedle teoretično in politično sredstvo za ideološko izkrivljanje slike o resničnih dogajanjih in resnični smeri razvoja, tako da so se lahko tudi same predstavljale kot resnično demokratične, čeprav v statu transeundi. Tako je ustvarjen nov 'tranzicijski način' sestavne strankokracije, ki slovi po izrazitem zapletanju in ki, kot neznan zgodovinski fenomen, išče poseben teoretični pristop« (Čović, ibid:188).

Po slikovitem opisu strankokracije se postavlja vprašanje, kaj so njene bistvene značilnosti? Po našem mnenju lahko na tem mestu govorimo o dvojni mentaliteti posedovanja oziroma o supremacijskem lastništvu nad dvema pomembnima dimenzijama družbene biti.

Prvič, strankarske elite so si samostojno ali pa v koalicijah prisvojile določanje splošne blaginje. Delujejo torej kot enitete, ki naj bi poznale splošno voljo demosa, populusa, etnosa ali nacije. Oblikujejo se kot organizacije ali aktivnosti, ki zasledujejo (tako ga demagoško imenujejo) teleokratski logos posedujejo (in se ga oklepajo kot svoje ekskluzivno lastništvo) do konca izoblikovano znanje skupnih, pannacionalnih, splošno družbenih in pa velikih eshatoloških koncev in vednosti.

Dejansko pa za temi partitokratskimi samopredstavami delujejo trivialno ideološke predstave: znanje in apologija partikularnega se – ne glede na to, kaj je v svoji posameznosti – preoblikuje in predstavlja kot splošno, skupno, vsenacionalno. S tem iluzornim izenačevanjem delov in celote se pravzaprav uničuje dinamično-konfliktna dimenzija politike, ki je njeno bistvo. Prav za to si prizadeva tudi partitokracija: želi si navidez nekonfliktne politike kot politike benignega meritokratskega administriranja in upravljanja z zadevami.

Drugič, takšno sprevrčanje bistva politike se dogaja tudi na širšem področju družbene stvarnosti: partitokracija noče ostati v sferi suverenega posedovanja teleoloških imaginacij in abstrakcij, njeni pohlepi so še bolj vseobsegajoči. Pravzaprav je kar vse obstoječe strankarska lastnina, partitokracija stremi k temu, čeprav to prikriva. Stranke jo tako pos(r)edujejo, z njeno pomočjo bi rade vladale, podrejena je njihovi volji. Partitokracija je v bistvu totalitarna realpolitika kot panpolitika na delu. Empirično se manifestira v delitvi javnih dobrin kot lastnine: politične institucije, javna podjetja, družbene institucije, pravne strukture, naravni viri, medijske formacije, vse to je v bistvu plen strankarskih politik s pomočjo koalicijskih ali medstrankarskih dogovorov, hkrati pa je povsem personalizirano – s strankarskimi kadri. Sfera auto-nomosa je tako izginila, ali je vsaj zreducirana do neprepoznavnosti, medtem ko istočasno triumfira partitokratski hetero-nomos.

V kontekstu takšne panpolitične partizacije vsega obstoječega so celo civilna družba ter njene asociacije in njene oblike aktivnosti v največji možni meri posredovane s strankarsko voljo. Toda njeni segmenti se po svoje še sami ponujajo: so del parapolitike kot oblike dejanskega delovanja partitokracije. In tukaj se pojavi fenomen političnih satelitov: znotraj našega spo-

znanega polja so politični sateliti instrumentalna stvarnost partitokratske volje. Govorimo torej o partitokratski proizvodnji fenomenov političnih satelitov, brez katerih se ta režim vladavine ne bi mogel ne oblikovati ne vzpostaviti. Družbene realnosti, vključno s tistimi civilne družbe, ki bodo epigonsko asistirale pri oblikovanju partitokratskih režimov oblasti, se torej morajo rekrutirati samostojno ali pa v obliki stvarnih ali psevdopartijskih korelacij: ta politika rekrutacije je ena pomembnejših političnih metod vzpostavljanja tega režima vladavine.

No, k partitokratskim režimom in političnim satelitom, ki so tesno povezani z oblikovanjem teh režimov, sodi tudi fenomen kleptokracije. Zato ga smatramo kot pomembno komponento partitokracije.

O kleptokraciji

Povezava med partitokratskim hrepenenjem po posedovanju vsega družbeno obstoječega in političnimi sateliti – o njih bomo kasneje podrobneje spregovorili – nas torej pripelje do tesnih povezav med partitokracijo in kleptokracijo. Partitokratsko hrepenenje po posedovanju je nenazadnje motivirano in obsedeno s prevzemanjem lastništva nad materialnim. Zato lahko trdimo, da je partijska vladavina nad vednostjo o splošnem dobrem in pomembnimi vidiki družbenega obstoja samo ideološki zastor, za katerim se skriva tisto bistveno: nebrzdana sla po ekonomski moči. Ta sla se v partitokratskih aranžmajih uresničuje tudi z vzpostavljanjem praks kleptokracije.

Fenomen kleptokracije se v konvencionalnem medijskem in publicističnem diskurzu, deloma pa tudi v diskurzu znanstvene literature, primarno umešča v dežele ti. nerazvitega tretjega sveta, še posebej v vojaške diktature afriškega kontinenta. Tako na primer raziskava s področja komparativne politike, ki med drugim obravnava tudi vojaške režime v Afriki, navaja, da tamkajšnji vojaški vodje izvajajo politiko, ki se je reducirala na » ... izkoriščanje naravnih virov, da bi nagradili lastne privržence. Generali so se zavedali negotovosti svojih mandatov in poskrbeli za to, da se je njihovo bogastvo spravilo na varno. Nekateri vojaški režimi (na primer Mobutov v Zairu) so bili kleptokracije, vladavine tatov. Posledice so bile prekomerna proračunska poraba, še posebej oboroženih sil, in favoriziranje določenih etničnih skupin« (Hague, Harrop in Shaun, 2001: 388).

Po drugi strani pa se kleptokracijo poudarjeno povezuje s postkomunističnimi državami v tranziciji, še posebej pa to velja za delujoče procese privatizacije državne lastnine znotraj njih, ki se jih obravnava kot njihovo bistveno značilnost. Poudarimo še to, da v tem kontekstu produkcije in reprodukcije kleptokracije sodeluje tudi zunanji dejavnik: zunanji korporativni kapital si s podkupovanjem domače kleptokracije, s provizijami in korupcijo, odpira prostor za nakup – privatizacijo – razvrednotenega nacionalnega premoženja. Kleptokracija se tako kaže kot uslužni in škodljivi satelit megakapitala.

Kleptokracijo se prav tako povezuje tudi z bogatimi arabskimi državami, katerih režimi so definirani kot sožitje teokracije in kleptokracije.

V teh situiranjih ni ničesar spornega, razen ene stvari: gre za redukcionizem, motiviran med drugim tudi z ideološkimi pristranskostmi. Kje najdemo te pristranskosti in enostranskosti? Kleptokracija kot oblika samosprevračanja demokratične oblasti je značilna tudi za megaindustrijske družbe evroatlantskega sveta. To moramo poudariti, saj se to znotraj doktrin in ideologij narcističnega neoliberalizma spregleduje ali celo zavestno ignorira. V različnih

in uničujočih oblikah se izvaja tudi v tem svetu, in to ne kot nekaj, kar je tem demokratičnim režimom postranskega, naključnega, slučajnega ali zunanjega. Prav nasprotno, kleptokracija je strukturno vgrajena v te ureditve kapital-vladavine. Ideologi in publicisti neoliberalizma s pomočjo mimikrijske ali celo odkrite logike neoimperializma kapitala in neokolonializma državne realpolitike nenehno prikrivajo in skozi znanstveni diskurz racionalizirajo dejstvo, da se kleptokracija iz tega sveta razpršujoče aplicira v drugih državah po svetu.

Kaj pravzaprav razumemo kot kleptokracijo? Lahko bi se jo povezovalo s kleptomanijo. No, pri slednji gre za individualno in za obsesivno prisilo kot lastnost psihološke strukture osebnosti: ne krade se zato, ker naj bi nekaj mističnega napeljevalo k temu izzivu kraje, temveč se krade nezavedno, brez vednosti, brez smotra, brez potrebe, krade se celo tisto, kar se ne potrebuje.

Ko pa govorimo o kleptokraciji, gre prav tako kot pri kleptomaniji za krajo, toda zdaj izstopamo iz področja individualne psihologije. Pri tem se postavlja vprašanje: če je na ravni individualne osebnosti kleptomanija njena bolezenska motnja, mar ni potem kleptokracija kot družbeni pojav prav tako neka družbena bolezen v obliki gole vsote obnašanj kleptomanov – bolnih posameznikov? Vprašanje se postavlja zato, ker se kleptokracijo v publicistiki neredko definira kot nekaj maničnega, kot neko manično vrojeno potrebo po kraji, kot bolno težnjo po kraji, kot bolno pokvarjenost ipd.

Glede tega menimo, da je spoznavno produktivno zapustiti individualno psihologijo kleptomanije oziroma obsesije in tajnih prisil kot prostor možne razlage. S kleptokracijo kot družbenim in političnim fenomenom se srečujemo pravzaprav kot z oblastniško osveščenim, politično osmišljenim in strukturno vzpostavljenim pojavom, ki se preračunljivo in povsem pragmatično hoče vzpostavljati, ter se s polno razsodnostjo, torej do konca racionalizirano in programirano, tudi prakticira. Pri pojasnjevanju njenega izvora torej ne pomagajo uvidi v kategorialni aparat individualne psihologije, temveč ga je treba iskati znotraj drugačnih diskurzov in kajpada, drugih znanstvenih disciplin.

Sam termin kleptokracija je skovanka in prihaja iz združitve dveh besed: besede clepto, ki pomeni krasti, in kratein, ki pomeni vladati. Tako s terminom kleptokracija označujemo posebno vrsto vladavine, torej vladavino tistih, ki kradejo. Kraja je sam temelj njihove oblasti, oziroma oblasti tistih, ki si z manirami in prakso tatov prisvajajo denar ter drugo lastnino lastnih ali tujih narodov in držav, in ki potem na tem banditizmu utemeljujejo svojo oblast in moč. Pri tem tudi znotraj kleptomanskih entitet vladajo odnosi rivalstva in konkurence: vedno se oblikujejo grupacije, ki si želijo monopol nad ropanjem cele države. Pri tem stremljenju se po drugi strani vzpostavljajo tudi odnosi medsebojnega strahu, vedno je namreč prisotna grožnja, da se bodo rivalstva končala kot mafijski obračuni.

Zato recimo, kot je tukaj definirano, da je kleptokracija režim oblasti, ki v celoti, deklarativno ali implicitno, ali pa v svojih ključnih segmentih in nosilnih slojih – takrat govorimo o kleptokraciji kot enem od izvenpravnih subrežimov ali praks znotraj zakonsko etabrirane oblasti – temelji na kraji nacionalnega premoženja, in to tako v procesu njegovega nastajanja kot pri njegovi delitvi. Korist od kraje je v kleptokratskih režimih superiorna vsem ostalim načinom in oblikam pridobivanja premoženja, tudi tistim v obliki dela in proizvodnje. Kleptokracija zato uničuje same temelje družbenega bivanja: normalne odnose v sferi dela, proizvodnje, menjave in potrošnje. Zato je skupni interes, povečevanje ekonomske produktivnosti in proizvodnje, ne zanima. Kleptokracijo zanima samo prisvajanje premoženja za lastno korist, tuja vlaganja podpira samo takrat, ko ta povečujejo premoženje oblastnikov in ne takrat, ko proizvedejo nove vrednosti oziroma izpopolnijo ekonomske strukture in načine proizvodnje. Želi si zgolj preraz-

poreditve obstoječega premoženja in razprodaje naravnih virov, seveda le v primeru, da se pri teh transferjih kleptomanski denar steka v lastne žepe.

Kleptokracija deluje izveninstitucionalno, v političnem podzemlju, tam, kjer se za pridobivanje moči uporablja moč tajnega in v tem vidimo eno od njenih ključnih lastnosti. Zato lahko trdimo, da so družbene realnosti in politična atmosfera, v katerih dominira arcani imperium – vladavina skrivnosti in s skrivnostjo, pravzaprav polje, v kateri kleptokracija najde plodna tla za ekspanzijo lastne moči.

Vendar ji niso zadostne niti izveninstitucionalne prakse, kleptokracija namreč teži k temu, in v tem tudi uspeva, da bi bila resnična oblast in da bi se infiltrirala v konstitucionalne ustanove in legalne institucije režima oblasti. Teži k temu, in v tem tudi uspeva, da bi institucije oblasti pretvorila v okras in masko, za katerima se sklepajo in uresničujejo ilegalni zasebni posli. Zato se tukaj vzpostavljajo tesne povezave med partitokracijo in kleptokracijo. Ta nikoli ne bi mogla vstopiti v institucije oblasti ali si jih podrediti svojim družbeno patološkim stremljenjem in ciljem, če ne bi imela podpore v partitokratskih elitah, ki upravljajo institucije državne oblasti in državno birokracijo. V teh praksah sožitja oblasti in kriminala, državnih institucij in sive kleptokratske ekonomije, ki so prakse maksimalne privatizacije in akumulacije družbenega premoženja v rokah kleptomanov in kleptomanskih elit, lahko najdemo še eno od njenih pomembnih lastnosti.

Kleptokracija se oblikuje in reproducira v parazitskih sožitjih (simbiozah) institucionalnih in izveninstitucionalnih praks. Zato je upravičeno trditi sledeče: »Kleptokratska vladavina lahko rečemo ureditvi, v kateri je prišlo do sožitja legalnih in ilegalnih odločitev, legalnih in kriminalnih organizacij, občin, partikularnih in osebnih interesov, javne in zasebne sfere, oblasti in lastnine« (glej Mićunović, 2002a). Kleptokracija, ki je nastala s pomočjo teh spreg, je »družbeno stanje, pa tudi organizirani sistem vladanja, pri katerem prihaja do nenormalnega sodelovanja med tistimi, ki si praviloma nasprotujejo: policistov in kriminalcev, državnih funkcionarjev in tatov, ovađuhov in tihotapcev, tožilcev in roparjev. V kleptokraciji ni delitve oblasti. Tisti, ki je na oblasti v katerem koli segmentu družbe, je tudi pri blagajni; kdor se je dokopal do blagajne, se je dokopal tudi do oblasti« (Mićunović, 2002b).

Med pomembne značilnosti kleptokracije uvrščamo tudi to, da se ne pojavlja zgolj v neposredni, surovi in razgaljeni podobi ter izrazu. Ponavadi se preparira sklicujoč se na višje vrednote: pojavlja se in učinkovito deluje v oblačilih različnih ideologij, v meglenem balonu religijske dogmatike, v obleki nacionalnih interesov, ogrinjalu mesijanskih fraz ter civilizatorskih nalog in podobno. Zato tudi uporabo demagogije uvrščamo med pomembne lastnosti režimov kleptokracije.

Pri tem pa v skladu z njenimi vodilnimi družbenimi akterji in naravo političnih režimov privzema različne oblike. V postsocialističnem svetu se na primer pojavlja tudi partitokratska kleptokracija. Pojavlja se v pluralističnih demokracijah, ki so še vedno na stopnji partijske države in panpolitičnega partijskega posredovanja celote družbenega življenja. Deluje kot eden od sprevrženih načinov nagrajevanja satelitskih epigonov in uslužnih pomočnikov pri vzpostavljanju partitokratskih režimov. V tem oziru kritični pogled upravičeno trdi naslednje: »Stranke in njihovi vodje ter politični aparati sestavljajo netransparenten sistem, v katerem one same, daleč od oči javnosti, pobirajo donacije, prispevke, vsiljujejo svoje člane in prodajajo položaje, odločajo o delitvi državnega denarja lastnim klientom in varovancem, in tako na koncu dušijo demokracijo« (glej Grubiša, 2003).

Tukaj v pojem kleptokracije vključujemo še en pomemben moment: ne gre samo za krajo materialnih dobrin, temveč tudi za nelegalno prisvajanje oziroma krajo družbenih položajev in vlog. Tako trdimo, da lahko v partitokratsko kleptokracijo vštevamo tudi prakse trgovanja s

temi statusi in vlogami z njenimi pristaši in kupci donosnih političnih statusov. Pri teh praksah se strankarskim klikam, izvenstrankarskim političnim klanom in ekonomskim satelitom zagotavljajo posebni privilegiji. Kleptokracija zaradi teh in takih praks vase vključuje tudi vzpostavitev klientelizma: pokvarjenost strankarskih kleptokratov se lahko reproducira samo tako, da nase veže klientelo, kateri s položajev partitokratske moči dela skrivne usluge in zadovoljuje njena, z lastno voljo dozirana stremjenja.

Po drugi strani pa partitokratske elite hitijo, zavedajoč se omejenosti mandata tako na vrhovih strank kot na vrhovih oblasti: ropanje in kraja se pospešujeta z naraščanjem možnosti za volilno izgubo in sestop z oblasti. Lastnost kleptokracije je, da v takem kontekstu pospešeno metastazira, medtem ko so njeni ključni subjekti posamezniki in skupine iz močnih strank ter njihove prikolice in politični sateliti, ki se sicer novačijo tudi iz sveta političnega in ekonomskega podzemlja, oziroma iz sfere ilegalnega, skrivnega in kriminaliziranega. Zato se strankarska kleptokracija in mafiokracija pojavljata v tesnih oziroma simbiotičnih povezavah.

Kleptokracija se v ekonomsko, politično in vojaško močnih državah pojavlja v specifičnih oblikah, na primer kot korporacijska kleptokracija, kot bankirska kleptokracija ali na splošno kot poslovna kleptokracija. Namen teh, recimo jim institucionalizirane oblike in prakse kleptokracije, je po definiciji in po njihovi naravi uzakonjena ali parazakonska megakorporacijska eksploatacija kot kraja tujega in pri tem do konca razvrednotenega dela, kakor tudi piratska kraja tujih virov, na primer tujih rudnikov, tujih diamantov, tujega urana, tuje vode, tuje nafte, tuje hrane, tujega znanja in, na koncu, same Zemlje. Po drugi strani pa korporacijska kleptokracija, kot smo že rekli, z uporabo razdelanih mehanizmov korupcije proizvaja, spodbuja in zase pridobiva tudi domicilno kleptokracijo, ki ji pomaga uresničiti njene namere.

Korporativna kraja tujega se ne dogaja samo znotraj matičnih držav in domicilno prebivalstvo ni edina žrtev kleptokratskih imperativov, ki sicer z logiko strukturnih prisil, torej z logiko neizprosne nasilja, inherentnega profitno usmerjeni ekonomiji, upravljajo s praksami kapitala in njegovimi multinacionalnimi družbami. Žrtve so predvsem druge države, še posebej tiste revne, odvisne države v razvoju, oziroma države, ki so objekt ekonomskega neokolonializma.

Bistvena določila kleptokracije nasploh, tiste partitokratske pa še posebej, lahko najdemo tudi v njenih mnogoterih posledicah. Te so pravzaprav sestavni del njenega družbenega obstoja. Odtod one same vstopajo v pojmovno določilo kleptokracije. Ta je tako v svoji partitokratski kot transpartijski obliki kot sprevržena oblika javne oblasti razumljivo nezdružljiva z libertarno in humanistično aksiologijo. To se kaže tudi v njenih implikacijah. Kot že rečeno, kleptokracija s svojim razdiranjem režimov normalne ekonomske reprodukcije družbe uničuje tudi samo idejo, fiziognomijo in praktične dejavnosti normalne države. »Kleptokratska država ne ogroža samo pravne ureditve, temveč tudi sam pojem države. Kleptokrati so z nadzorom in prisvojitvijo državnih institucij ter javnih dobrin skoraj izbrisali razliko med javno in zasebno sfero, med oblastjo in lastnino.« (glej Mićunović, 2002c) Kleptokracija, še posebej tista, ki igra vlogo satelita partitokratske ureditve, uničuje izvirne namene in same možnosti obstoja demokracije in z njo povezane pravne države. Kleptokracija pravzaprav koplje in deluje izveninstitucionalno, toda pri tem se s svojimi hotenji vsiljuje in v njih ter preko njih uresničuje svojo oblast v etabliranih institucijah strankarske oblasti v sami državi. To počne z ilegalnimi oziroma konspirativnimi metodami oblastniškega vpliva, na primer s tajnimi podkupninami partijskih voditeljev, podlimi lobiranji, skritimi donacijami za volilne kampanje, izsiljevanji, manipulacijami, anonimnimi pritiski in podobno. Na ta način v spregi s partitokracijo sprevača temeljne institucije demokratičnih režimov: zakonodajni um se je odrekel svoji umnosti in postal orožje

kleptokratskih partikularnih interesov, izvršna oblast je zgolj instrument uresničevanja njenega pohlepa, sodstvo pa pokončevalno asistira pri njenem širjenju in uresničevanju njenih zahtev, medtem ko policija, tudi sama skorumpirana ali suspendirana od zunaj, iz centrov politične moči, sodeluje pri njenem vzponu in njeni dejanski vladavini. Zato je kleptokracija tudi izraz in praksa nemoralnosti in protimoralnosti strankarske in državne realpolitike: ona sama je ta realpolitika, v sebe vgrajuje in je hkrati medij vzpostavljanja ter dejanskosti njene oblastne moči. S paktom kleptokracije in partitokracije je tako resnična demokracija v samodekadenci in avtoatrofiji. Pri tem sta tudi pravna država in pravna kultura po lastni krivdi na kolenih: »Kleptokratsko stanje v državi je onemogočilo vzpostavitev pravne ureditve. Pravne norme so izgubile značaj univerzalnosti in obveznosti, lahko se uporabljajo, ampak ni nujno. Prav v tej okoliščini se skriva bistvo delovanja kleptokracije« (Mićunović, ibid.).

Dalje, kleptokracija proizvaja splošno moralno dekadenco v družbi in poleg tega še vsiljuje lastne zglede zaželenega družbenega značaja in modele zaželenega družbenega obnašanja. Želi si novega tipa ljudi, kot vzorne predstavlja tiste osebnosti, ki so nagnjene k razvoju v kleptokrate, ki sprejemajo magijo denarja, pohlepa, laži, ropa, privilegijev, licemerstva, ošabnosti, prevzetnosti, korupcije, ki prezirajo pravne norme in javno moralo, družbeno empatijo, aksiologijo solidarnosti in podobno kot osebne življenjske vrednote in javni slog družbenega življenja. Kleptokracija torej v sferi morale in javnega življenja nasploh skuša »... ukiniti delitev na normalno in patološko, moralno in nemoralno, dovoljeno in prepovedano« (Mićunović, 2002b).

Kleptokracija je, in to je njena bistvena konsekvence, žarišče ter pogonska energija uničevanja teleokracije in njej ustrezne politične kulture. To pomeni, da je patološki nasprotnik kulture, ki neguje družbeni smisel za skupne vrednote, za obče dobro, za javne interese, za pravzaprav obćedružbene namene in njihova hotenja. Kleptokracija je kot oblika oblasti izpraznjena soćutja do blaginje soćdržavljanov, izpraznjena je vsakršne družbene morale, etike altruizma in družbene empatije. Zato je režim kleptokracije, vključno z režimom partitokratske kleptomanije, do konca brezćuten, nemoralen, sebićen ter skrajno nezainteresiran za javno dobro družbe.

Kleptokracija in kleptomanska partitokracija z unićevanjem te aksiologije, ki je sicer temelj demokratićne oblasti kot teleokracije, unićujeta ne samo samo idejo in zamisel, temveć tudi kakršnokoli stvarnost teleokratske vladavine. Omogoćanje prisvajanja državnega premoženja z zasebno ali korporativno krajo tako postane smisel in namen politike, strank in oblasti, sama oblast, kot izdelek ohole kleptomanske partitokracije, pa postane sprevrćeni instrumentarij promocije in zmagoslavja sprevrćenih partikularnih interesov nad interesi celotne skupnosti, nad splošnim dobrim cele nacije in nad javnimi smotri celotne države.

Partijske koalicije

Partitokratske mentalitete, obsedene s kleptokratskim pohlepom, se udejanjajo tudi na podroćju medstrankarskih povezav in odnosov. Kot kaže, se tukaj pojavljajo tudi v obliki koalicijskih in psevdokoalicijskih konsociativnih aranžmajev. Njihovo prakticiranje je ena najrelevantnejših oblik partitokracije. Kaj lahko uvrstimo med pomembne doloćbe strankarskih koalicij, in to tistih, ki se oblikujejo in objektivirajo tako v bosanskohercegovskem kot tudi v kontekstu postjugoslovanskih politićnih stvarnosti?

Izkušnje kažejo naslednje: glede na to, da v postjugoslovanskih družbah, fragmentiranih po večkratnih in raznovrstnih linijah, načeloma niti eni stranki ne uspeva zagotoviti absolutne

volilne zmage, zaradi česar tudi ne more vzpostaviti enostrankarske, oziroma monokratske oblasti, se partitokratsko hotenje uresničuje v obliki strankarskih koalicij. Te so bolj postvolilne kot volilne, nastanejo namreč iz prisile. Zakaj? Če problematiziramo to vprašanje, moramo povedati, da v naših opažanjih narave strankarskih koalicij razlikujemo dve vrsti (O teorijah političnih koalicij v kontekstu teorije javne izbire glej npr. Mclean, 1997).

Najprej identificirajmo institucionalizirane koalicije. Te so v resnici redke, a morda se bo v prihodnosti oblikovala politična kultura, s katero se bo brez averzij in iracionalnega odpora uvedla zahodnoevropska politična običajnost, znotraj katere je povsem normalno, da se koalicijski odnosi bolj ali manj začasno ali trajneje umestijo v javne institucije. Namen te instalacije je očiten: z njo se volilnemu telesu pravočasno daje jasno vedeti, kdo je kdo, kdo je kaj in za kaj se zavzema, s čimer se volivcem zagotavlja zanesljivost ter konsistenco v lastnih usmeritvah in gotovost v pričakovanih dovoljenih političnih kombinatorikah.

V našem političnem kontekstu pa največ političnih mimikrij in političnih sporov sprožajo, tako jih bomo imenovali, izveninstitucionalne koalicije. Akterji teh koalicijskih paktov si ne želijo javno priznati njihove dejanske stvarnosti: svojo koalicijsko voljo prikrivajo s tem, ko jih imenujejo partnerske povezave in odnosi, uporabljajoč sintagmo, ki v besednjaku demokratičnega političnega življenja ne obstaja.

Koalicije se torej redko pojavljajo v čisti obliki, in tudi ko so prisotne, njihov obstoj ni javno priznan. Tukaj je bolj na delu patent naših partitokratov in naciokratov, ki se imenuje, kot smo že omenili, partnerski odnosi. Gre za pragmatično dogovorjene ohlapne kompromise in odtod tudi trajni prelomi, odtod užitek v ultimatih in izsiljevanju, odtod za demokratične ureditve atipični politični fenomeni zamrzovanja, abstinenc, demonstracij, odhodov in prihodov, zapuščanj in vrnitev in podobno. Tako se torej fenomen medstrankarskih partnerskih odnosov, kakor tudi patentirana, izmišljena imitacija resničnih koalicij, pojavlja kot izraz psevdodemokratičnih praks.

Ni samo imitacija demokratičnega ethosa tisto, zaradi česar so izveninstitucionalne, neformalne, lažne, tj. psevdokoalicije, še posebej tiste dovolilne, problematična podoba strankarskih in medstrankarskih stvarnosti. Pomembnejši razlog te problematičnosti je sledeč: kvazikoalicijske prakse proizvajajo politično patologijo, tako zato, ker so same njen del, kot zato, ker so očiten primer prevare političnega telesa. To namreč ne daje glasu za koalicijske alianse. Ko pa se te v dovolilnem obdobju in v obliki partnerskih odnosov vzpostavijo, je že prepozno. Deli volilnega telesa ne morejo več reagirati, njihov vpliv je adaktiran, njihova pričakovanja pa izneverjena.

Pri vsem tem se velja vprašati, ali je z volilnim zakonom sploh mogoče obvezati politične stranke, ko se enkrat že odločijo za ta aranžma, k predvolilni institucionalizaciji koalicij, kar med drugim podrazumeva tudi to, da se javnosti razgrnejo programi in politični projekti teh koalicij, način njihovega upravljanja, oblike njihovega dela, njihov naslov in podobno, torej vse tisto, kar sodi v osebno izkaznico te oblike politične individualitete. V vsakem primeru, ne glede na neznanke v zvezi z odgovori na to vprašanje, zastopamo stališče, da bilo nujno treba s pomočjo pravnih prisil zagotoviti institucionalizacijo koalicijskih volj.

Omenili smo, da do strankarskih koalicij prihaja pod prisilo, predvsem zaradi fragmentiranosti družbe in silnic, ki jih oddajajo v politično življenje. Ta družba je takšna zaradi volilnega zakona: družba ni ena volilna enota, temveč je razcepljena, in to teritorialno. Odtod prihajajo tudi diskriminacije v volilni zakonodaji.

Volilno telo je hkrati segmentirano znotraj administrativno-teritorialnih entitet: multinacionalnim strankam ne uspeva biti gravitacijsko središče, nacionalno pa se še vedno, in to na veliko – kot posledica naciokratskih večšin pranja možganov in nadzora nad javnim mnenjem,

ter primarno s pomočjo proizvodnje množičnih strahov – kaže kot očarljivo privlačno (zanimivi in merodajni vpogledi v nenehno napredujočo vedo o pranju možganov se lahko najdejo med drugim tudi v Taylor, 2006 in Klein, 2008). Toda, na področju teritorialnih in nacionalnih fragmentacij populusa je jasno, da nobena stranka ne more računati na monokracijo: odtod tudi prisile v koalicije. Te koalicije kot neformalne zveze oziroma neinstitucionalizirani dogovori, tudi takrat, ko to morda ni v njihovem samorazumevanju kot zavestno hotenje, zagotavljajo režim partitokracije.

Zaključni predlogi

Ni potrebe po kompliciranju in mistificiranju: partitokracija preprosto je, je stvarnost strankarske države v formalno-institucionalni demokratični ureditvi in pri tem je vseeno, ali je na oblasti ena ali več koalicijsko ali partnersko povezanih strank.

V partitokraciji se politika izvaja izven parlamentov in tudi samih vlad, njene elite, ki ignorirajo mnenje stroke, pa tudi državljanov in demokratične javnosti, pa politično reducirajo na lobiranje in na ta način onemogočajo konsolidacijo in stabilnost demokratičnih institucij. Politična aktivnost je zreducirana na koalicijske ali parakoalicijske povolilne dogovore strankarskih vrhušk, tako da volitve dejansko niso niti potrebne. Organi javne oblasti skrbijo za izvajanje partitokratske volje in interesov, institucionalna ureditev in zaželeni moralni temelji demokracije, ki so med drugim njeni nosilni stebri, pa so formalizirani in degradirani.

Partitokratski režimi s temi praksami istočasno onemogočajo oblikovanje participativne demokracije, znotraj katere se državljanom sicer ponuja možnost sodelovanja v snovanju in odločanju o tem, kar tradicionalno imenujemo *res publica*. Povzročajo politično apatijo, v kateri se izgublja državljanske vrline, v temelju spodkopavajo sam demokratični ethos ter reducirajo smisel za alternativne politike, saj osveščeni državljani v etablirani politiki prepoznajo, ter jo tudi tako doživljajo, neukrotljivo moč začaranega kroga strank oziroma partitokratske igre formalističnih izborov, križank, kombinatorik, demagogij, podtikanj, zvijač in na splošno hotenj, da bi se s partitokratskimi praksami sfera institucionalne politike postavila kot sfera poneumljanja političnega ljudstva. Dalje, partitokracija s sledenjem svojim sebičnim in pri tem še kleptomanskim ciljem ter pri zanemarjanju občega dobra nacije-države zavira ureničevanje osnovnih liberalnih vrednot kot so svoboda, samostojnost, pravna gotovost, stabilnost demokracije, mirno sobivanje državljanov, etničnih in drugih subkulturnih skupnosti, splošna blaginja, socialna varnost in podobno.

Zdaj se postavlja ključno vprašanje: ali obstaja zdravilo za to politično bolezen, ki ji rečemo partitokracija? V odgovorih na to vprašanje se lahko postavljajo cilji različnih razdalj in dometov. Predlogi so na primer taki, da je mogoče delati zgolj na redukciji, ne pa tudi eliminaciji partitokracije. Realno se je angažirati pri njeni minimalizaciji, ne pa ukinitvi, gre za realpolitiko omejevanja, ne pa idealpolitiko uničenja partitokracije – to je vodilni credo in dejanska možnost alternativne politike proti partitokratskim ureditvam. Ne glede na to, kako in v kakšnem smislu definiramo aspiracije do partitokracije, imajo prodemokratske alternativne politike na razpolago več možnosti, mi pa bomo identificirali le nekatere izmed njih. Pri tem je treba vedeti, da partitokracija same sebe nikoli ne ukinja ali bistveno omejuje, k odstopu jo je treba nagnati in prisiliti, in to ne z nekakšno imaginarno politično voljo, temveč s strukturnimi in institucionalnimi pritiski.

Med strukturnimi prisilami bi lahko bili učinkoviti ustavni mehanizmi in pravne normativnosti, ki jih ti vpeljujejo. Z njimi je mogoče natančno definirati obseg in doseg infiltracije institucij državne oblasti, oziroma strank, ki oblikujejo in izvršujejo to oblast, v družbeno življenje, v avtonomijo civilne družbe in še posebej v avtonomijo ekonomije. S temi omejitvami v delokrogu politike in strankarskih dejavnosti, ki so možne zaradi tega, ker je ustavna volja v demokracijah ponavadi rezultat širših konsenzualnih soglasij in ne monopolistična last ene stranke ali omejenih koalicijskih dogovorov, bi se omejila partitokratska stremljenja, pravna država pa bi bila pod temi predpostavkami zmožna izmikati se partitokratski volji in avtonomno nadzorovati njene ambicije in prakse.

Prodemokratska politika ima pri reduciranju partitokratske oholosti in ustaljenosti na razpolago še eno objektivno strukturno prisilo, ta pa je vezana na naravo volilnega sistema. V teoriji in empiriji se kaže, da so k proizvodnji partitokratskih mentalitet in praks bolj nagnjeni proporcionalni kot večinski volilni sistemi. Ker proporcionalni volilni modeli zagotavljajo izvolitev strank in ne osebnosti, jim to omogoča prelom z voljo volivcev po volitvah, še posebej v obliki sklepanja povolilnih koalicijskih zvez, o čemer se državljani na volitvah seveda niso izjasnili ali navedli svoje preference. Iz njegove neomejenosti izvirajo strankarske neodgovornosti, anonimizacija politike, politična samovolja in odtujena partitokratska praksa nasploh. Glede na to, da večinski volilni sistemi s promoviranjem oseb, ki iščejo volilno podporo, prinašajo personalizacijo in avtorizacijo političnih projektov ter odgovornost do volilne volje in povolilne demokratične javnosti, s katerimi se omejuje osamosvojitev politike v partitokratske navade in prakse, so lahko v primerjavi s proporcionalnimi sistemi učinkovitejši. Zato predlagamo, da se v države, kjer prevladuje postsocialistična partitokracija, vključno z Bosno in Hercegovino, vpelje večinski volilni sistem. Glede na liberalne prednosti, ki jih s seboj prinaša večinski sistem, so njegove pomanjkljivosti, seveda jih ne gre zanikati ali zanemarjati, za demokracijo manjše.

Volilni sistemi ponujajo še eno možnost omejevanja moči partitokracije: morali bi biti naklonjeni afirmaciji tako imenovanih neodvisnih list. Te bi lahko sodelovale pri spodkopavanju partitokratskih režimov, toda samo pod predpostavko, da se ljudje s te liste izognejo njeni koruptivni moči oziroma ohranijo moralno integriteto ter politično avtonomijo in tako ne padejo v gravitacijsko sfero partitokratskih satelitov in privlačno mrežo trgovine z mandati, položaji in uslugami, ki deluje po čarobni in na veliko delujoči partitokratski formuli: parlamentarni ali kateri drugi glas – v zameno za funkcijo.

Korenine politične korupcije se skrivajo v partitokraciji kot psevdodemokraciji, partitokracija je pravzaprav do obisti prežeta s korupcijo in kleptomanijo. Ker se torej korupcija in kleptokracija nahajata v temeljih režima partitokracije, je tudi boj proti tem vidikom patologije ena od pomembnih predpostavk njene minimalizacije. No, v panpartitokratskih režimih se od njihovih akterjev razumljivo ne more pričakovati, da bodo subjekti tega boja, zato je treba njegove protagoniste iskati zunaj strank – v civilni družbi. Zato je razvoj civilne družbe in z njim povezanega razvoja participativne, vključno z neposredno demokracijo državljskih iniciativ in pobud, lokalne samouprave, industrijskega soodločanja, sindikalnih vplivov in podobno, pomembna premisa obvladovanja partitokratske volje. V tistem obsegu, v katerem je mogoče oblikovati in uresničiti ne samo prakse politične, temveč tudi prakse socialne in ekonomske demokracije, je mogoče delati tudi na zmanjševanju moči partitokracije in oblikovati družbo, ki ne bo družba strankarske, temveč državljanske demokracije.

Elitistični diskurz zastopa stališče, da sta gradnja in javna afirmacija politične kulture, ki favorizira meritokracijo namesto partitokracije, eden učinkovitejših načinov njenega omeje-

vanja. Trdi, da bi meritokracija morala zamenjati partitokracijo, s čimer razume partitokratske prakse, s katerimi se promovirajo in uresničujejo povprečnost, nesposobnost, nestrokovnost, nekompetentnost, diletantizem, neprofesionalnost, ustrežljiva poslušnost, neodgovornost in tiranija mediokracije. Meritokracija bi naj nadomestila vladavino političnih psevdoelit, partitokratsko novačenih in birokratiziranih državnih uslužbencev in nameščencev brez idej, kreativnosti in vizije. Težava tega predloga je v konfliktnem odnosu meritokracije in demokracije, saj bi meritokracija, če bi to bilo v njeni moči, demokracijo do konca izpraznila vsakršne vsebine in jo zreducirala na formalni akt izbora strokovnih elit, ki bi potem avtonomno in brez stika z državljsko voljo upravljale družbo in politiko po logiki stvari, torej z logiko tehnokratskega, scientokratskega, birokratskega in drugih vidikov meritokratskega uma. Tako bi se namesto partitokracije vzpostavile druge prakse suspenzije demokratičnega ethosa. Profesionalizem, kompetenca in odgovornost kot vrednote so že predpostavke zmanjševanja partitokratske moči, toda lahko se potrjujejo tudi zunaj meritokratske ideologije in politike, ki bi, če bi lahko, najraje vzpostavila totalno protidemokratično hierarhijo.

Seveda pri kompromitaciji partitokracije ne gre podcenjevati niti vloge demokratično usmerjenega javnega mnenja. Ker se partitokracija poslužuje konspirativnih praks in načinov prikrivanja svojih ciljev, ter tako kleptomanske privatizacije družbene lastnine nikoli ne prikazuje kot rop, temveč kot racionalni ekonomski razlog, suspenzijo pravne države razglasa za njen triumf, politične pokorneže, ki jih sicer po svoji naravi nujno proizvaja, pa promovira v strokovnjake, ima to demokratično javno mnenje nalogo, da demontira partitokratske demagogije, razkrinkava njene zavajajoče ideologije in na sploh razkriva njene parapolitične in kriptopolitične prakse.

Na koncu ostaja tisto najtežje: teoretično si je mogoče zamisliti, da je avtotransformacija partitokratskih strank, torej njihova notranja demokratizacija, profesionalizacija in splošna modernizacija, pomembna predpostavka njihove redukcije, če ne popolne eliminacije. To teoretično zamisel opogumlja dejstvo, da so tudi postsocialistične stranke dinamične entitete. Kot izraz njihovega resda počasnega spreminjanja razumemo na primer dejstvo, da ob notranjih spopadih tudi same razpadajo in iz njih nastajajo nove stranke, ter po drugi strani tudi dejstvo, da državljanska naklonjenost njihovim oblastiteljnim stremljenjem upada, vsaj glede na množično podporo na volitvah leta 1990. Vse to nakazuje tako od zunaj vsiljene kot od znotraj sprožene potenciale njihove preobrazbe. S tem prepoznavanjem in s to predpostavko vseeno ostajamo v sferi idealpolitičnih normativitet, zato strukturne in konstitucionalne prisile ostajajo glavni medij razvojnega obvladovanja partitokratske moči in prehoda k postpartitokratskim oblikam vladavine in oblasti.

V družbah, kakršna je bosanskohercegovaška, v katerih je partitokracija istovetna etnokraciji, ta pa se vzpostavlja kot na volitvah utemeljena in legitimirana panvladavina nacionalnih strank, je boj proti tiraniji partitokracije v primerjavi z družbami, kjer se stranke konstituirajo po tradicionalnih transetničnih, to pa pomeni interesnih kriterijih, še bolj zapleten, še težji, bolj frustrirajoč, kontroverzen in negotov. Tukaj lahko v obliki skrajšane določbe o preventivni in alternativni politiki nasproti praksi partitokratskih konsociativnih armanžmajev, v prid tej politiki in v prid liberalni politiki obvladovanja partitokratske megalomanije, govorimo samo o zadrževanju, ne pa tudi o hitri, a dejanski eliminaciji. Ta eliminacija je namreč kot hotenje in kot projekt enkratno neuresničljiva, pravzaprav je idealnopolitična oziroma moralpolitična, ob tem pa je še socialno in personalistično biofilijiska blodnja lepih duš. To pomeni, da vse dokler se nedavno ustvarjeni in skoraj povsod zažrti mit o nacionalnih strankah, ki naj bi edine prine-

sle rešitev za vse narode, ne zamaje v temeljih, tudi vladavina etnokratske partitokracije ne bo naletela na resnejše ovire in omejitve.

V takih okoliščinah ni druge možnosti, kot da emancipatorno usmerjene družbene, politične in kulturne aktivnosti nove socializacije znotraj okorne, a vendar deloma oblikovane civilne družbe, delajo na amortizaciji epidemičnih silnic tradicionalnih in novih nacionalnih predsodkov, svinčeno poneumljajočega etnocentrizma, ekstatično razburljivega in omamnega tribalizma, sprevrženega populizma, nacionalne plutokracije in drugih oblik socialnega kolektivismu ter ideologij holistično pojmovanih megaskupinskih identitet. Znotraj take aksiologije in v kontekstu bosanskega vsakdana za večino ljudi boleče dolgotrajne in zelo frustrirajoče privatizacije individualnega in družbenega obstoja, je treba delati na afirmaciji moralnega personalizma in socialne etike humanega individualizma. Vznikajoča skupnost državljanov lahko šele na podlagi te in take javne etike ter njej ustrezne politične kulture, seveda ob pomoči medijev, ki so se ali ki se, ker tako hočejo, osvobajajo od čarovnije partitokratske moči, pride k sebi, se zave sebe in začne abstimirati od uročilnega klica nacionalnega kolektivismu, na podlagi katerega partitokracija eksistira in se reproducira kot protidemokratska in protidržavljska etnokracija.

Za emancipatorno usmerjene politike ostaja naslednja skrivnostna težava: kako premagati že etabrirane in nenehno ekspanzivne vojne in povojne nacionalne, ob tem pa še kleptokratske plutokracije? Te sestavljajo družbeno jedro etnokratske partitokracije, hkrati pa jih te po svoje proizvajajo in zagotavljajo, zanašajoč se na svojo plutokratsko moč. Krog med nacionalno plutokracijo in nacionalistično partitokracijo je sklenjen: v kontekstu vsesplošne, histerično grabežljive, kleptokratske in na etnocentričnih kriterijih zasnovane in izvedene privatizacije družbene lastnine se to novopečeno nacionalno plutokracijo v imenu domnevnih nacionalnih interesov tolerira, dovoljuje, celo favorizira, in to ne samo iz zornega kota partitokracije, temveč tudi iz naivne in nedolžne vsakodnevne zavesti navadnih ljudi.

Z upoštevanjem naraščajoče moči parasimbiotičnih povezav med lokalnimi nacionalnimi partitokracijami, plutokracijami in kleptokracijami, se postavlja končno vprašanje: ali bo politika njihove vsaj minimalizacije, če ne že eliminacije, morala znova ozavestiti staro izkušnjo, izraženo v maksimi: materialna sila se lahko zruši samo z materialno silo? Ali pa sta provincialna etnokracija in partitokratična plutokracija samo nekaj začasnega? Bosta izginili, anonimno vznurajoč zgolj drobce gospodarske in finančne moči, izginili kot ekonomska relevantna v vsepijajočem žrelu na naši prostorih surovo prihajajočega in brezobzirno prodirajočega multinacionalnega kapitala in planetarne moči korpokracije?

Prevedla: Tomo Ravbar in Bojan Albahari

Literatura

BECK, U. (2001): Pronalaženje političkoga, Prilog teoriji refleksivne modernizacije. Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.

BOBBIO, N. (1998): Desnica i ljevica, Razlozi i značenja jednog političkog razlikovanja. Split, Feral Tribune.

ČOVIĆ, A. (2004): Demokracija i partitokracija: Rasprava o moralnim osnovama politike.

Filozofska istraživanja 24.

GRUBIŠA, D. (2003): Partitokratska korupcija. Novi list, 29.8.2003.

- HAGUE, R., HARROP, M., IN BRESILN, S. (2001): Komparativna vladavina i politika. Zagreb, Fakultet političkih znanosti.
- KLEIN, N. (2008): Doktrina šoka. Uspon kapitalizma katastrofe. Zagreb, V. B. Z.
- MCLEAN, I. (1997): Uvod u javni izbor. Zagreb, Fakultet političkih znanosti.
- MEYER, T. (2003): Transformacija političkoga. Zagreb, Politička kultura.
- MIĆUNOVIĆ, D. (2002a): Filozofija minima (13). Nepristojno je ne nuditi mito. Dnevnik, 9.2.2002.
- MIĆUNOVIĆ, D. (2002b): Filozofija minima (12). Sumrak prava i morala. Dnevnik, 8.2.2002.
- MIĆUNOVIĆ, D. (2002c): Filozofija minima (11). Opljačkana država teret lopovima. Dnevnik, 7.2.2002.
- SUPEK, I. (2003a): Intervju pod redakcijskim naslovom 'Hrvatska partitokracija izgubila socijalni osjećaj, a zaglibila je u korupciju, kriminal i podložnost'. Vjesnik, 18.2.2003.
- SUPEK, R. (2003): Intervju pod redakcijskim naslovom 'Naše stranke su boljševičkog tipa'. Slobodna Dalmacija, 18.10.2003.
- TAYLOR, K. (2006): Ispiranje mozga. Znanost kontrole uma. Zagreb, Algoritam.
- ZGODIĆ, E. (2008): Ideja bosanske nacije i druge teme. Sarajevo, Zalihica.